

УДК 165:572.2.004.5

Н.О. Зінченко, кандидат філос.наук, доцент кафедри філософії і суспільних наук Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія» м. Полтава

ЛЮДИНА, ПРИРОДА ТА МЕДИЦИНА В ЕПОХУ ПОСТСУЧАСНОСТІ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Розглянуто сутність суперечностей у діаді «людина–природа» з позицій міждисциплінарності й багатоаспектності, доведена необхідність вивчення людини, особистості у топосі її природного та соціального оточення, визначено роль медицини, зокрема біотехнологій у розв'язанні низки проблем соціо-екологічного плану.

Аргументовано актуальність досліджень проблем здоров'я, здорового способу життя, цінності життя, реабілітаційних феноменів,

Ключові слова: людина, природа, соціум, медицина, біотехнології.

Актуальність дослідження і постановка проблеми пов'язана із тим, що сучасний стан розвитку людства отримав назву постіндустріальне суспільство, суттєвими ознаками якого оголошуються стрімкий розвиток інформаційної сфери загалом та техніки зокрема, прориви та виклики у царині генної інженерії, подальший розвиток космічних досліджень, роботизація та автоматизація виробничих процесів, урбанізація, хімізація, вестернізація, актуалізація прав людини четвертого покоління, збільшення зовнішніх несприятливих впливів на людство, наслідком чого стає істотне збільшення уваги людей до свого здоров'я та вимогливості стосовно його якості. Вектор соціального розвитку спрямований на постійне збільшення виробництва і споживання природних ресурсів, що спричиняє глобальну екологічну кризу та зростання антропогенного навантаження, розбалансування взаємозв'язків у системі «суспільство-природа», оскільки

«зникло розмежування між природою й суспільством, людство осуспільнило природу: вона перестала виконувати роль того, що оточує суспільство, й стала чимось внутрішньосуспільним, перестала бути ворожим і диким простором, який треба підкорити й культивувати, вона уявляється нам рахітичним реліктом, в якому вірні опікуни мусять штучно підтримувати життя» [1, с.106].

У сучасному науковому полілозі діада «людина–природа» досліджується з позицій міждисциплінарності й багатоаспектності, тому очевидною стає необхідність використання різних методологічних стратегій, що спрямовані на вивчення людини, особистості у топосі її природного та соціального оточення.

Метою пропонованої статті є аналіз основних суперечностей та взаємовпливів в існуванні та функціонуванні людини та природи, визначення ролі медицини, зокрема біотехнологій у розв'язанні низки проблем соціо-екологічного плану.

Постсучасність суперечлива та непередбачувана як в політичному, так і в соціальному плані, адже разючі відмінності в умовах та якості життя різних країн призводять до збільшення рівня нелегальної міграції, розбалансованості зайнятості населення в різних сферах суспільної життєдіяльності, проблем народжуваності та смертності тощо. Актуальними стають соціально-природничі суперечності (вимищення різних видів тварин та рослин; знищення сільсько-господарчих угідь; створення генетично модифікованих культур для того, щоб вирішити проблему нестачі продовольства на планеті; поширення нових захворювань, а також загострення агресивності, тривожності, схильності до немотивованих злочинів, апатії, депресії, різноманітних соматичних і психічних захворювань, оскільки соціальні трансформації є настільки стрімкими, що людина не здатна належним чином адаптуватися до них без психологічних та інтелектуальних втрат). «Під впливом масового конвеєрного виробництва, повсякденної метушні в гонитві за хлібом насущним сучасна людина

зробилася одноманітною, морально, естетично і емоційно нерозвинутою» [2, с.191].

Небезпечними є також і антропологічні трансформації, адже раціоналізовані форми соціалізації людини породжують феномен «постлюдяності», коли життя повністю регламентується не лише соціальними, а й технологічними чинниками, відбуваються деформації психічної та емоційно-чуттєвої сфери, звична вербальна комунікація (живе спілкування) замінюється мережевими ерзацами. Про це влучно зауважує Е.Фромм: «протягом останніх десятиліть західна культура була гордою і оптимістичною тому, що за допомогою розуму людина пізнавала саму себе і підкорювала природу. На сучасному етапі людина відчуває, що уже ідея завоювання природи на благо людства з мрії перетворилася на реальність, але це визиває стурбованість, адже, винайшовши нові більш досконалі засоби для володіння природою, людина втратила мету, котра одна тільки і наповнює усі ці засоби змістом – саму людину. В результаті, людина сама потрапила в розставлені нею тенета. Маючи на меті завоювання природи, людина винаходить машини, рабом яких стає сама» [3, с.12]

Усі перелічені фактори актуалізують дослідження проблем здоров'я, здорового способу життя, цінності життя, реабілітаційних феноменів, які завжди перебували в центрі уваги дослідників різноманітних галузей наукового пізнання – від природничонаукових до гуманітарних та філософських, оскільки людина є інтегральною єдністю біологічного, психічного і соціального, підкоряється як біологічним, так і соціальним законам.

Стрімкий розвиток біосоціальних технологій, усвідомлення впливу останніх на існування та виживання людини в ХХ-XXI ст., створення цілого арсеналу методик та інструментів самовдосконалення або лікування, актуалізували проблему контролю та управління біосоціальними впливами на здоров'я людини. Реальністю стають наноінженерні, молекулярно-біологічні, геномні, комп'ютерно-мережеві технології, проводяться успішні

дослідження в царині нанороботів, нейрочипів і штучного інтелекту, відбувається трансформація Homo sapiens у Homo intelligens (Й.Масуда).

Представники інтелектуального загалу оголошують реальністю духовну кризу людства, ознаками якої вважають змертвіння життя, автоматизацію людини, її відчуження від самої себе та від природи, «Я» перетворилося на ізольований інтелект, який становить сутність людини, головною метою інтелекту є контроль над природою та виробництво дедалі більшої кількості речей [4, с.166], закономірною стає поява філософських течій, що декларують необхідність відмови від індивідуальності, свободи, самостійності у виборі, самостійності у пошуку абсолютних цінностей, наслідком чого стає дисгармонії буття людини у світі [5, с.206]. Унаслідок цього суттєво загострюються соціально-психологічні проблеми, пов'язані зі здоров'ям, медициною та медичним обслуговуванням, з соціальним значенням здоров'я та працездатності населення.

Реальні практичні дії людей, прагнення управляти не лише соціальними, а й біологічними процесами, контролювати та скеровувати розвиток людини, дослідження вітальних і соціальних потреб людини, а також її взаємодія з суспільством задля входження у нормальний потік повсякденного життя соціуму й викликали до життя біосоціальні технології, оскільки останні являють собою певний вид соціальної діяльності, покликаної впорядкувати сферу людських прагнень та проявів через систему норм, правил, обмежень. Біотехнологія в широкому сенсі є міждисциплінарною дисципліною, що спирається на знання властивостей живих організмів, а також протікання фізичних і хімічних процесів для вивчення і перетворення природи – внутрішньої і зовнішньої – задля вирішення теоретичних і практичних проблем [6, с.209].

Біосоціальні технології важливі як для людей, що не мають суттєвих проблем зі здоров'ям (для удосконалення стану і функцій фізичного тіла), так і для осіб з обмеженнями життєдіяльності, оскільки в останньому випадку біосоціальні технології перетворюються на інструменти надання зовнішньої

допомоги у формуванні, збереженні, реабілітації і збагаченні здоров'я (лікування і повернення до нормального стану життєдіяльності фізичного тіла). У цьому контексті варто наголосити на досягненнях генної інженерії особливо у сфері трансплантології. Так, використання стовбурових клітин крові дасть змогу здійснювати нарощування та оновлення внутрішніх органів людини. Проте, варто пам'ятати, що результати біотехнологічних досліджень можуть бути використані в немедичних і корисливих цілях, наприклад, як біологічна зброя або як інструменти соціального контролю чи як засоби для вдосконалення фізичних тіл, що в підсумку призведе до серйозних небезпек: зазіхання на свободу, безпеку як людини, так і всієї живої природи [6, с.209].

XXI ст. характеризується стрімким поширенням та «омолодженням» хвороб мозку, якщо раніше деменція та хвороба Альцгеймера вражали в основному літніх людей, то останнім часом жертвами цих страшних захворювань стають люди у більш молодому віці, тому нагальною є потреба розробки та вдосконалення технології нейрочипів та створення нейроімплантів, які дозволять виліковувати хвороби мозку шляхом дублювання втрачених природних функцій штучним чипом або створити біологічний суперкомп'ютер (О.О.Литвин).

Якщо ще декілька десятиліть тому штучне запліднення вважалося фантастикою, то зараз медицина здатна повністю замінити природний процес зачаття нового життя штучним, народження дитини «з пробірки» стало звичним явищем, завдяки якому тисячі жінок пізнали щастя материнства. Все частіше обговорюється проблема клонування, яка ставить під загрозу існування вічного природного закону біологічної зміни одного покоління іншим і може мати негативний вплив на соціум.

Як зауважують Кутько І.І. та Матюшенко І.Ю., сьогодні відбувається революція в медицині з точки зору уявлень про етіологію, патогенез і лікування хвороб людини, що пов'язано з досягненнями в галузі молекулярної біології і генетики, молекулярної медицини і фармакології.

Вчені виділяють основні тенденції практичної реалізації фундаментальних розробок у цих галузях, а саме:

- розвиток *персоналізованої медицини*, пов'язаної з розвитком унікальних високотехнологічних видів діагностики і лікування, завдяки чому стане можливою профілактика і лікування найбільш поширених інфекційних і хронічних неінфекційних захворювань людини, в тому числі серцево-судинних, онкологічних, нейро-дегенеративних захворювань, захворювань обміну речовин;

- створення оригінальних фармакологічних засобів на основі новітніх наукових досліджень в галузі молекулярної біології і медицини, дія яких враховує індивідуальну чутливість до ліків;

- розробка і створення інноваційних лікарських препаратів передбачає розвиток фармацевтичних досліджень на основі нових біоаналітичних технологій, які дозволяють суттєво підвищити ефективність доставки лікарської речовини до місця її дії, збільшити безпечність застосування ліків пацієнтами;

- створення нових лікарських форм із застосуванням нанотехнологій [7].

Проте, незважаючи на досягнення науково-технічного прогресу, покликано покращити життя та здоров'я людства, сучасна людина, на жаль, рідко відчувається абсолютно здоровою, причиною чого є постійне збільшення шкідливих факторів оточуючого середовища, створення нових хімічних сполук у вигляді побутової хімії, харчових добавок та консервантів, медикаментів, косметики, негативно впливає на людину й нервово-психічне навантаження, зумовлене розвитком інфосфери та розповсюдженням мережевої комунікації, необхідністю сприйняття та обробки значної кількості нової інформації. «Використання 3D-ефектів у створенні мас-медійного продукту (кіно, анімація, комп'ютерні ігри) – комп'ютерної графіки (CGI – «зображення, згенеровані комп'ютером») створюють віртуальну реальність. В деякій мірі вони можуть впливати на психічні

розлади індивідуумів та груп осіб (мають сугестивний вплив). У деяких активних користувачів виникає інтернет-залежність. Тобто ця залежність визнана хворобою. Однією з неприємностей, яка виникає при інтернет-залежності – відсутність соціального спілкування, невміння будувати соціальні відносини, руйнування вже існуючих» [8, с.257].

Усі вищеперераховані причини актуалізують проблему формування, зберігання і використання життєвих, енергетичних, психічних та інтелектуальних ресурсів пересічної людини зокрема та людства загалом; вирішення низки еколого-економічних проблем, зокрема: ресурсозабезпечення, екологізації виробництва і продукції, переробки та утилізації відходів тощо.

Сучасна людина потрапляє в пастку власного егоїзму, зваблена можливістю (загалом примарною) перетворити навколишній світ у предметну сферу власного саморозвитку та самовдосконалення. Сумним та загрозливим видається пророцтво А.Печчеї, що порушуючи екологічну рівновагу і постійно скорочуючи життєзабезпечуючі ресурси планети, людина врешті решт сама розправиться зі своїм власним видом не гірше атомної бомби [9, с.64-65].

Список використаних джерел:

1. Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури [Текст]: збірка есе / Здзіслав Краснодембський. – К. : Основи, 2001. – 194 с.
2. Наука и образование: современные трансформации : [монография] / [В. С. Лукьянец, Н. Н. Киселев, С. В. Пустовит и др.]. – К. : ПАРАПАН, 2008. – 328 с.
3. Фромм Э. Человек для себя / Эрих Фромм. – Мн. : «Харвест», 2003 – 352 с. (Философия. Психология.).

4. Сторіжко Л. В. Людина в психоаналізі. Філософська інтерпретація проблеми несвідомого : [монографія] / Л. В. Сторіжко. – К. : НТУУ «КПІ», 2005 – 302 с.

5. Вергелес К.М. Проблема вдосконалення людини: православна антропология і христология / К.М.Вергелес // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 113. – С.206-210.

6. Культенко В.П., Медведь Я., Харук В. Проблемы биотехнологии в структуре философии науки / В.П.Культенко, Я. Медведь, В.Харук. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 115 (12). – С.208-211.

7. Кутько І.І., Матюшенко І.Ю. Перспективи розвитку біомедицини на основі NBIC-технологій в країнах світу та України [Електронний ресурс] – Режим доступу:[http: invest.kh.ua/images/library/.../statya-biomeditsina-i-nbic.doc](http://invest.kh.ua/images/library/.../statya-biomeditsina-i-nbic.doc) – Назва з екрану.

8. Зайко Я.В. Специфіка впливу новітніх мас-медіа на суспільну свідомість в умовах розвитку інформаційних технологій / Я.В.Зайко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 113. – С.256-259.

9. Печчеи Аурелио. Человеческие качества / Печчеи Аурелио. – М. : Прогресс, 1980. – 302 с.

References:

1. Krasnodembs'kyu Z. Na postmodernist-s'kykh rozdorizhzhnyakh kul'tury [Tekst]: zbirka ese / Zdzislav Krasnodembs'kyu. – K. : Osnovy, 2001. – 194 s.

2.Nauka y obrazovanye: sovremennyye transformatsyy : [monohrafiyya] / [V. S. Luk'yanets, N. N. Kyselev, S. V. Pustovyt y dr.]. – K. : PARAPAN, 2008. – 328 s.

3. Fromm Э. Человек для себя / Эрих Fromm. – Мн. : «Кхарвест», 2003 – 352 с. (Фылософyyа. Псыхологyyа.).

4. Storizhko L. V. Lyudyna v psykhoanalizi. Filososfs'ka interpretatsiya problemy nesvidomoho : [monohrafiya] / L. V. Storizhko. – К. : NTUU «KPI», 2005 – 302 с.

5. Verheles K.M. Problema vdoskonalennya lyudyny: pravoslavna antropolohiya i khrystolohiya / K.M.Verheles // Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats' / Hol. red. V. M. Vashkevych. – К. : «Vydavnytstvo «Hileya», 2016. – Vyp. 113. – S.206-210.

6. Kul'tenko V.P., Medved' Ya., Kharuk V. Problemy biotekhnolohiyi v strukturі filosoфиyі nauky / V.P.Kul'tenko, Ya. Medved', V.Kharuk. // Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats' / Hol. red. V. M. Vashkevych. – К. : «Vydavnytstvo «Hileya», 2016. – Vyp. 115 (12). – S.208-211.

7. Kut'ko I.I., Matyushenko I.Yu. Perspektyvy rozvytku biomedytsyny na osnovi NBIC-tekhnologiy v krayinakh svitu ta Ukrayiny [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu:[http: invest.kh.ua/images/library/.../statya-biomeditsina-i-nbic.doc](http://invest.kh.ua/images/library/.../statya-biomeditsina-i-nbic.doc) – Nazva z ekranu.

8. Zayko Ya.V. Spetsyfika vplyvu novitnikh mas-media na suspil'nu svidomist' v umovakh rozvytku informatsiynykh tekhnologiy / Ya.V.Zayko // Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats' / Hol. red. V. M. Vashkevych. – К. : «Vydavnytstvo «Hileya», 2016. – Vyp. 113. – S.256-259.

9. Pechchey Aurelyo. Chelovecheskiye kachestva / Pechchey Aurelyo. – М. : Prohress, 1980. – 302 с.

Н.А. Зинченко. Человек, природа и медицина в эпоху постсовременности: аспекты взаимодействия.

Анализируется суть противоречий в диаде «природа-человек» с позиций междисциплинарности и многоаспектности, доказана необходимость изучения человека, личности в топосе природного и социального окружения,

определена роль медицины, в частности биотехнологий в разрешении ряда проблем социо-экологического характера.

Аргументировано актуальность исследований проблем здоровья, здорового образа жизни, ценности жизни, реабилитационных феноменов.

Ключевые слова: человек, природа, социум, медицина, биотехнологии.

N.O. Zinchenko. Man, nature and medicine in the era of modernity: aspects of interaction.

The essence of the contradictions in the dyad "man–nature" from the standpoint of interdisciplinarity and multidimensionality has been considered; the necessity of studying the human personality in the topos of their natural and social environment has been proven; the role of medicine, in particular biotechnology, in solving a number of problems of socio-environmental plan has been determined.

The relevance of studying the relevance of health, healthy lifestyle, value of life, rehabilitation phenomena has been substantiated.

Keywords: man, nature, society, medicine, biotechnology.

N.O. Zinchenko. Man, nature and medicine in the era of modernity: aspects of interaction.

The essential features of modernity are the rapid development of information and technology sector, success in the field of genetic engineering, robotics and automation of production processes, urbanization, chemicalization, and increased unfavorable effects on humanity, the consequence of which is a significant increase in people's attention to their health and demands regarding its quality.

Dangerous are also the anthropological transformations, because the streamlined forms of human socialization give rise to the phenomenon of "post-humanity", when life is completely regulated not only by social but also technological factors; deformations of mental, emotional and sensory areas occur, the habitual verbal communication (live interaction) is replaced by network ersatz.

The rapid development of bio-social technologies, the awareness of impact of the latter on the existence and survival of man in XX-XXI centuries, creation of an entire arsenal of techniques and tools for self-improvement or treatment, actualized the problem of control and management of bio-social influences on human health.

There is a revolution in medicine in terms of the perceptions of etiology, pathogenesis and treatment of human diseases, due to advances in molecular biology and genetics, molecular medicine and pharmacology.

Everything listed above actualizes the problem of formation, storage and use of life, energy, mental and intellectual resources of an average person in particular and humanity in general; addressing a number of environmental and economic problems, including: resource provision, ecologization of manufacturing and production, refining and recycling, and so on.